Sifatli ta'lim-yorqin kelajak
ISSN: 3060-4761

TerDPI ILMIY XABARNOMASI
SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

www.xabarnoma.terdpi.uz

UDK: 378.6:37.091.12:159.9
ORCID: 0009-0006-2565-2410

TA'LIM TIZIMI JARAYONIDA DUAL TA'LIM NAZARIYASI, MAZMUN MOHIYATI VA UNDAGI MUAMMOLAR

Turamuratov Ulug'bek Uraqovich
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) dotsent
Termiz davlat Pedagogika instituti
E-mail: turamuratovu@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Dual ta'lim (yoki dual ta'lim tizimi), bu ta'limning muhim komponenti va undagi nazariyalar bayon etilgan. Dual ta'lim mohiyati nazariy ta'lim va amaliy ta'limdan iborat. Bu tizim asosan kasb-hunar ta'limi va professional ta'lim sohalarida qo'llaniladi. Dual ta'limning maqsadi talabalarni ishchi bozoriga tayyorlash, ularni nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy tajribalar bilan ham ta'minlash tizimi va undagi muammo, kamchiliklar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Nazariy ta'lim:, standart masalalari, ijtimoiy ehtiyoj, hamkorlik, huquqiy masalalar, mentorlik, motivatsiya, mamlakatlar tizimi.

ТЕОРИЯ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ, СУЩНОСТЬ СОДЕРЖАНИЯ И ЕГО ПРОБЛЕМЫ

Аннотация: В этой статье описывается дуальное образование (или система дуального образования), важный компонент этого образования и связанные с ним теории. Сущность дуального образования состоит из теоретического образования и практического обучения. Эта система в основном используется в профессиональном образовании и профессиональной подготовке. Целью дуального образования является подготовка студентов к рынку труда, предоставление им теоретических знаний и практического опыта, описаны проблемы и недостатки его.

Ключевые слова: Теоретическое образование: стандартные вопросы, социальные потребности, сотрудничество, юридические вопросы, наставничество, мотивация, страновая система.

THEORY OF DUAL EDUCATION IN THE PROCESS OF THE EDUCATION SYSTEM, THE ESSENCE OF THE CONTENT AND IT IS PROBLEMS

Annotation: This article describes Dual education (or dual education system), an important component of this education and the theories involved. The essence of dual education consists of theoretical education and practical education. This system is mainly used in vocational education and professional training. The purpose of dual education is to prepare students for the labor market, to provide them with theoretical knowledge as well as practical experience, and the problems and shortcomings of it are described.

Key words: Theoretical education: standard issues, social need, cooperation, legal issues, mentoring, motivation, country system.

KIRISH. Dual ta'lim tizimining mazmuni nazariy ta'lim jihatdan qaraladigan bo'lsa bu komponentda talabalar o'qish, darslar va kurslar orqali nazariy bilimlar olishadi. Nazariy ta'lim odatda maktablarda, kasb hunar maktablarida, texnikumlarda va universitetlarda amalga oshiriladi. Amaliy Ta'limsifatida esa, bu komponent talabalarni amaliy tajribaga ega bo'lishini ta'minlaydi. Talabalar ish joylarida yoki amaliyot stajirovkalarida ishlash orqali amaliy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Amaliy ta'lim ko'pincha korxonalar, tashkilotlar yoki ishlab chiqarish joylarida olib boriladi. Dual ta'lim tizimining mohiyati ishlab chiqarish talablariga moslashuv jarayonida dual ta'lim tizimi talabalarni ish joylarida zarur bo'lgan ko'nikmalar bilan tanishtiradi, shuning uchun ular ish bozoriga kirish uchun tayyor bo'lishadi.

Tezkor qayta aloqa o'rnatish esa, talabalar o'qish va ish tajribasi orqali bir-biridan o'rganishadi, bu esa ularning bilim va ko'nikmalarini tezda oshiradi. Tajribani yig'ish davrida amaliy ta'lim orqali talabalar real ish sharoitlarida ishlash tajribasini orttiradilar, bu esa ularning professional rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Dual ta'lim tizimi korxonalarga malakali va tajribali xodimlarni tayyorlash imkonini beradi, bu esa ularning ishchi kuchi sifatini oshiradi. Ta'lim tizmining bu yo'nalishi Talabalar uchun imkoniyatlar, talabalar o'z kasbiga bo'lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi va o'zlari tanlagan sohada ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi.

Mamlakatimizda oliy ta'lim tizimini yangi sifat bosqichiga ko'tarish, bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlash, ilg'or xorijiy tajribalar asosida raqobatbardosh va kreativ fikrlaydigan novator kadrlar tayyorlashga katta e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ilk bor o'qitish shakli sifatida dual ta'limning huquqiy maqomining belgilab berilganligini alohida qayd etib o'tish lozim. Shuningdek, "Yoshlarga sifatli psixologik xizmat ko'rsatish, psixologik xizmat faoliyatini boshqarishni muvofiqlashtirish, ta'lim muassasalari bilan profilaktika inspektorlari va jamoat vakillari o'rtasidagi hamkorlikni sifat jihatdan yangi darajaga ko'tarish, psixologiya maktabini rivojlantirish hamda oliy ta'limda tor ixtisosliklar bo'yicha kadrlar tayyorlash tizimini joriy etish, psixologik markazlar tashkil etishni yo'lga qo'yish"[2] ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa, ta'lim tizimi uchun psixolog kadrlar tayyorlashning tashkiliy-pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish, dual o'qitish texnologiyalarini qo'llash asosida bo'lajak psixologlarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishni taqozo etadi.

Dual ta'lim tizimining samarali ishlashi uchun ta'lim muassasalari, ish beruvchilar va talabalar o'rtasida yaxshi hamkorlik va aloqalar o'rnatish zarur. Tizimda qatnashayotgan har bir tomon o'z majburiyatlarini bajarishi, bu orqali talabalar uchun mukammal ta'lim va amaliy tajriba ta'minlanishi lozim. Shuningdek, dual ta'lim tizimining muvaffaqiyati, ko'pincha milliy va mahalliy iqtisodiy sharoitlarga, ta'lim tizimining rivojlanish darajasiga va ish beruvchilarning tayyorligiga bog'liq bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

Dual ta'lim tizimi jahon bo'ylab turli mamlakatlarda keng tarqalgan va har bir mamlakatning iqtisodiy va ta'lim tizimi ehtiyojlariga moslashtirilgan. Quyida ba'zi yetakchi mamlakatlarda dual ta'lim tizimining

[2] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 7 iyundagi VM-772-son "Psixologiya sohasida kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va jamiyatda huquqbuzarliklarning oldini olish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 08.06.2019 y., 09/19/472/3253-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 13.08.2021 y., 09/21/511/0793-son.

imkoniyatlari va xususiyatlari haqida ma'lumotlar keltirilgan:

Germaniya. Tizimning asosi Germaniya dual ta'lim tizimi bo'yicha yetakchi mamlakatlardan biridir. Tizim ta'lim va amaliyotning 3-4 yillik dasturini o'z ichiga oladi, bunda talabalar haftaning bir necha kunini maktabda nazariy ta'lim olishga, qolgan kunlarini esa kompaniyalar yoki tashkilotlarda amaliyot o'tishga sarf qiladilar. Kompaniyalar talabalarni malakali xodim sifatida tayyorlash uchun to'liq javobgardir. Bu kompaniyalar malakali o'qituvchilar va mentorlarni taqdim etadi.

Moliyaviy jihatdan ko'plab kompaniyalar talabalarni stipendiyalar yoki oylik maosh bilan ta'minlaydi.

Shveysariya. Shveysariyada dual ta'lim tizimi yuqori sifatli va keng tarqalgan. Bu tizim o'quvchilarni amaliy tajriba va nazariy bilimlar bilan ta'minlaydi. Talabalar haftaning 3-4 kunini ish joyida, qolgan kunlarini esa maktabda o'tkazadilar. Shveysariya kompaniyalari talabalarni o'qitish uchun ko'p resurslar ajratadi. Karyera imkoniyatlari borasida bu mamlakatda dual ta'lim tizimi talabalarni ishga joylashish va karyera rivojlantirishda katta imkoniyatlar yaratadi.

Avstriya. Avstriya dual ta'lim tizimi o'z ichiga 2-4 yil davom etadigan amaliyot va nazariy o'qishni oladi. Tizim moliya va iqtisodiyot, texnologiya, va boshqa sohalarda keng qo'llaniladi. Kompaniyalar amaliyot davomida talabalarni to'liq o'qitadi va tajriba to'playdi. Talabalar kompaniyalarda amaliyot o'tayotgan paytda maosh oladilar. Qo'llab-quvvatlash orqali davlat va o'qituvchilar tomonidan ko'rsatilayotgan qo'llab-quvvatlash tizimi mavjud.

Fransiya. Fransiyada dual ta'lim tizimi "apprentissage" (o'rgatish) deb ataladi. Tizim ko'proq kasb-hunar ta'limiga yo'naltirilgan bo'lib, talabalar haftaning bir qismini ishda, qolgan qismini esa ta'lim muassasasida o'tkazadilar. Ish beruvchilar asosan talabalar uchun tajriba va bilim berishda to'liq javobgardir. Shuningdek, davlat tomonidan qo'shimcha moliyaviy yordam ko'rsatiladi. O'qituvchilar va mentorlar tomonidan qattiq nazorat va qo'llab-quvvatlash mavjud.

Kanada. Kanadada dual ta'lim tizimi "co-op" dasturlari orqali amalga oshiriladi. Talabalar o'z sohalarida amaliy tajriba olishadi va universitetlarda nazariy ta'lim olishadi. Ko'plab universitetlar va kollejlarda talabalar uchun amaliyot dasturlari mavjud, va kompaniyalar talabalarni amaliy tajribalar bilan ta'minlaydi. Ko'plab dasturlarda talabalar o'z tajribalaridan maosh olishadi, lekin moliyaviy yordam dasturlari mavjud.

Avstraliya. Avstraliyada dual ta'lim tizimi "apprenticeship" va "traineeship" orqali amalga oshiriladi. Bu dasturlar kasb-hunar ta'limini o'z ichiga oladi. Talabalar haftaning bir qismini amaliyotda, qolgan qismini esa nazariy ta'limda o'tkazadilar. Kompaniyalar talabalar uchun o'quv dasturlari va mentorlik ta'minlaydi. Davlat va sektor tomonidan qo'llab-quvvatlash dasturlari mavjud.

Janubiy Koreya. Janubiy Koreyada dual ta'lim tizimi o'z ichiga "on-the-job training" (OJT) va nazariy ta'limni oladi. Tizim ko'proq texnologiya va sanoat sohalarida qo'llaniladi. Kompaniyalar talabalarga amaliy tajriba va ko'nikmalarni berish uchun tajribali o'qituvchilarni taqdim etadi. Talabalarga davlat va kompaniyalar tomonidan ta'minlangan moliyaviy yordam mavjud.

Yaponiya. Yaponiyada dual ta'lim tizimi "vocational training" va "on-the-job training" orqali amalga oshiriladi. Talabalar ko'proq texnik va muhandislik sohalarida tajriba olishadi. Talabalarni tajribali o'qituvchilar bilan ta'minlaydi va ularga amaliy ko'nikmalarni beradi. O'qituvchilar va amaliyot o'tkazuvchi kompaniyalar tomonidan qo'llab-quvvatlash mavjud.

Bu mamlakatlardagi dual ta'lim tizimlari o'ziga xos xususiyatlar va imkoniyatlarni taqdim etadi, bu esa talabalar va kompaniyalar uchun keng imkoniyatlarni yaratadi. Har bir mamlakat o'zining iqtisodiy

va ta'lim tizimi ehtiyojlariga qarab tizimni moslashtiradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

Dual ta'lim tizimi, nazariy va amaliy ta'limni birlashtirgan holda talabalarni professional hayotga tayyorlashni maqsad qilgan samarali model bo'lsa-da, uning amalga oshirilishida bir qancha muammolar mavjud. Bu muammolar tizimning muvaffaqiyatiga to'sqinlik qilishi mumkin. Quyida dual ta'lim tizimida uchraydigan asosiy muammolarni ko’rib chiqish mumkin:

Ish beruvchilar bilan hamkorlik masalalari: noto'g'ri rejalashtirish korxonalar va ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlik to'g'ri yo'lga qo'yilmagan bo'lsa, amaliy ta'limning sifati va samaradorligi pasayadi.

Ish beruvchilarning qiziqishi: Ba'zi ish beruvchilar talabalarga amaliy ta'lim berish uchun yetarlicha qiziqish yoki resurslarga ega bo'lmasligi mumkin.

Ta'lim sifatining turli darajalari: Sifat farqlari: nazariy va amaliy ta'limning sifati o'rtasida katta farq bo'lishi mumkin, bu esa talabalar uchun noaniqlik va qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Standart masalalari: Ba'zi tizimlarda ta'lim standartlari bir xilda bo'lmasligi yoki talabalar uchun adolatsiz bo'lishi mumkin.

Talabalarning rivojlanishi: Tayyorlik darajasi talabalar nazariy ta'limdan amaliy tajribaga o'tishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin, agar ular yetarlicha tayyor bo'lmasa.

Motivatsiya: Ba'zi talabalar amaliy ta'lim jarayonida motivatsiya yetishmasligi yoki tajribani qadrlamasligi mumkin.

Resurslarning cheklanganligi: Dual ta'lim tizimi ko'pincha qo'shimcha moliyaviy resurslarni talab qiladi, va bu resurslarning yetishmasligi tizimning samaradorligini kamaytirishi mumkin.

Hozirgi kunda dual ta’lim jarayoni rasmiylashtirish va huquqiy masalalar borasida bir qancha to’siqlarga uchramoqda. Bular qonuniy talablar hisoblanib dual ta'lim tizimini qo'llab-quvvatlash va uning muvaffaqiyatli ishlashini ta'minlash uchun rasmiy qonuniy va normativ talablar yetarli bo'lmasligi mumkin. sertifikatlash: talabalar uchun amaliy ta'limni to'g'ri baholash va sertifikatlash tizimlari mavjud emasligi kabilar. O'qituvchilar va mentorlar tayyorlash: ta'lim muassasalaridagi o'qituvchilar va ish beruvchilarning tajribasi yoki malakasi yetarli bo'lmasligi mumkin. Mentorlik: Yaxshi mentorlik tizimining yo'qligi talabalar uchun muhim tajribani olishda qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

XULOSA. Bu muammolarni bartaraf etish uchun ta'lim tizimining barcha ishtirokchilari o'rtasida samarali hamkorlik, yaxshi rejalashtirish va doimiy tahlil zarur. Shu bilan birga, davlat va boshqa tashkilotlar tomonidan qo'shimcha qo'llab-quvvatlash va resurslar ajratilishi ham muhimdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. T.V.Goncharova “Dual ta’lim: tamoyillar, modellar, amalga oshirish tajribasi”, “Ta’lim va fan xabarnomasi” jurnali, 2017 y 34-42 b.

2. A.A.Frolova “Dual ta’limda innovatsion yondashuvlar: korxonalarning roli”, “Ta’limdagi innovatsiyalar” jurnali, 2018 y. 76-85-b.

3. Smit A. “xalqlar boyligining tabiati va sabablarini o‘rganish”. O‘tish: Saytda Harakatlanish, Qidiruv - Series: iqtisodiy fikr antologiyasi-960 p). Ta’lim muassasalari va korxonalar // sirtqi elektron konferentsiyalarning o‘zaro ta’siri mexanizmining asosi sifatida ta’limning Dual modeli. Kirish tartibi: http://econf.rae.ru/pdf/2014/09/3687.pdf (murojaat sanasi 21.01.2016).

4. Сидакова Л.В. Сущност и основные признаки дуальной модели обучения // Журнал «Образование и воспитание». № 2 (7). 2016.

6. Turamuratov U.U. Yoshlar ta’lim-tarbiyasida dual ta’limning o‘rni // Moya professionalnaya karera // Nauchno-prakticheskiy elektronnыy jurnal. №35. (tom 7) 2022. – S.1366-1369

7. Turamuratov U.U. Dual ta’lim – pedagogik ta’limning innovatsion klasteri. Germaniyadagi dual ta’limga oid yondashuvlar. // TDPU Ilmiy axborotlari, 2022/3-son. –Toshkent, 2022. – B.327-331. (13.00.00;).

8. Turamuratov U.U. Dualnыe obrazovatelnыe texnologii podgotovki psixologov dlya sistemы obrazovaniya // International Conference on Research Id en tity//, Value and Ethics Apr., 2022. – P.63-66.

9. Turamuratov U.U. Psychological approaches in teaching foreign languages on theexampleof dual education // Traditions and innovations in the study and teaching of languages (Tillarni tadqiq etish va o‘qitishda an’ana va innovatsiyalar) // Xalqaro miqyosdagi ilmiy-amaliy anjuman. Termiz – 2022. – B.439-445.

10. Turamuratov U.U. Dual ta’lim – ta’lim klasterini tashkil etish mexanizimi sifatida // Respublika ilmiy-amaliy anjuman. 2022. – B.882-887.